

کسب و کار حلال

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ »^۱

(ای مردم؛ از آنچه در زمین است، حلال و پاکیزه اش را بخورید، و از گامهای شیطان، پیروی نکنید! حرام نخورید]، چون که او دشمن آشکار شماست)

« رَجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ »^۲

(مردانی که نه تجارت و نه معامله‌ای آنان را از یاد خدا و برپاداشتن نماز و ادای زکات غافل نمی‌کند؛ آنها از روزی می‌ترسند که در آن، دلها و چشمها دگرگون می‌شود.)

فهرست مطالب

پیش گفتار.....	فصل اول
.....	شرایط فروشنده و خریدار
.....	شرایط کالا و عوض آن
.....	اقسام معامله نقد و
.....	احکام
.....	نسبه
.....	نقد و نسبه
.....	دوم
.....	معاملات
.....	معاملات مکروه
.....	کم فروشی ؛ دروغ ؛
.....	فصل سوم
.....	احتکار

۱. بقره، آیه ۱۶۸

۲. نور، آیه ۳۷

درآمد حرام	انواع حرام خواری
..... معیار در آمد حرام
درآمدهای حرام از دیدگاه شهید مطهری	زمینه های حرام
..... خواری.....	آثار و تبعات درآمد حرام.....
..... راههای دوری از حرام خواری.....	نقش غذا در جسم و
..... روان.....	فصل چهارم
..... آداب فروش.....	فصل
پنجم	اخلاق
..... فروش.....	فصل
ششم	مهارت در فروشندگی.....
..... شیوه تبلیغ..... مشتریان.....
..... تبلیغات.....	توسعه
..... فروش..... خلاقیت.....
..... خلاقیت یعنی سود کلان..... بازاریابی.....
..... روابط عمومی.....	مدیریت
..... کیفیت..... مدیریت رقبا.....
فصل هفتم	اشتغال
..... بانوان.....	شرایط کار بانوان.....
..... حقوق بانوان.....	کارهایی که بانوان نباید انجام
..... دهند.....	فصل هشتم
..... قانون حمایت از مصرف کننده.....	فصل نهم
..... مصادیق درآمدهای حرام.....
فصل دهم راهکارهای توسعه رزق و روزی.....
کتابنامه

...

پیش‌گفتار

اسلام در باب اقتصاد سالم و پویا قوانین، احکام و آداب فراوانی دارد، از آنجایی که بازار اسلامی می‌بایست علاوه بر رفع نیازهای مردم، مکانی برای ارتقای فرهنگ، آداب، رسوم و دوستی بین مسلمین باشد و در تعامل افراد آداب اسلامی و اخلاق محمدی باب شود نیازمند دانش کافی در همه امور مرتبط با خرید و فروش از جمله: احکام شرعی، آداب اسلامی، اخلاق اسلامی و مهارت‌ها و فنون تجارت اسلامی می‌باشد. بازار مسلمانان می‌بایست الگویی کامل و بدون عیب و نقص برای همه مردم جهان باشد و اعتماد و اعتبار آن در مرتبه نخست باشد. هر کاری نیازمند فقه، تخصص و تعهد است و چنانچه فردی بدون داشتن این موارد وارد کسب و کار شود به زودی دچار مشکل خواهد شد. همچنین در بازار رقابتی، بی‌توجهی به مدیریت خرید و فروش و بی‌اطلاعی از دانش روز دنیا موجب خواهد شد که برخی تجار با توسل به کم‌فروشی، گرانفروشی و یا تقلب در معاملات، اعتبار بازار اسلامی را زیر سؤال برده و برای دستیابی به سود کلان نامشروع با کسب مال حرام خود و خانواده خود را دچار مشکل نمایند.

فصل اول

احکام معاملات

شرایط فروشنده و خریدار

- ۱- عاقل باشند : معامله با افرادی که نمی تواند وارد معامله شود (دیوانگان) صحیح نیست و باطل است
- ۲- بالغ باشد: معامله با افراد نابالغ (افرادی که به سن تکلیف نرسیده اند) صحیح نیست و باطل است .
خریدار و فروشنده « سفیه » نباشند . کسی که مال خود را بیهوده خرج می کند .
- ۳- حاکم شرع ، خریدار یا فروشنده یا هر دو را از تصرف در اموالشان منع نکرده باشد .
- ۴- در معامله جدی باشند (قصد خرید و فروش داشته باشند) بنابر این اگر به شوخی چیزی را بفروشند یا بخرند معامله باطل است .

- ۵- مجبور به معامله نشده باشند و با اختیار خود خرید و فروش کنند.
- ۶- خریدار و فروشنده مالک مال باشند، یا اینکه مثل پدر ولایت بر مال داشته باشد و یا وکیلی که ولایت بر بیع داشته باشد. (رساله امام خمینی)

شرایط کالا و عوض آن

- ۱- مقدار آن معلوم باشد. اگر مقدار معلوم نباشد معامله باطل است.
- ۲- قدرت تحویل آن را داشته باشد. فروش جنسی که به سرقت رفته، ملکی که توقیف شده و یا اسبی که فرار کرده و فروشنده قدرت بر تحویل آن ندارد باطل است.
- ۳- خصوصیتی که در کالا و یا عوض آن است و توسط آن میل مردم به معامله فرق می کند تعیین شود. (مشخصات کامل جنس و نوع عوض معین باشد) مثال: گز ۲۴٪ پسته (فلان اسم) فلان شهر. چنانچه بعداً مشخص شود کالایی که خریده آنگونه که خریدار گفته نبوده معامله باطل است.
- ۴- اگر کسی در کالای مورد معامله و یا در عوض آن حقی نداشته باشد نمی تواند آن را بفروشد. (مالی که گرو گذاشته است تا زمانی که در رهن باشد)، (رساله امام خمینی)

موارد فسخ معامله (خيارات)

- ۱- طرفین از مجلسی که در آن معامله صورت گرفته خارج نشده باشند. (خيار مجلس)
- ۲- در صورتی که در معامله خریدار یا فروشنده زیان دیده باشند. (خيار غبن) مغبون شدن
- ۳- خریدار یا فروشنده در ضمن معامله شرط کنند که هر دو یا یکی از آنان تا مدت معینی حق داشته باشند معامله را به هم بزنند. (خيار شرط)
- ۴- فروشنده مال خود را بهتر از آنچه هست معرفی کند به طوری که بهای آن در نظر مردم بیشتر از بهای معمول باشد. (خيار تدلیس) مثال: ساختمان قدیمی را ظاهرش را زیبا درست کرده باشد.
- ۵- خریدار و فروشنده در ضمن معامله انجام کاری را شرط کنند اما هنگام تحویل، آن شرط صورت نپذیرد. (خيار تخلف از شرط) مثال: خریدار یخچالی که خریده با فروشنده شرط کند آن را رایگان تا منزل حمل، نصب و سالم تحویل نماید.
- ۶- در کالا یا عوض آن عیبی باشد (خيار عیب)

۷- پس از معامله آشکار شود مقداری از کالا یا عوض آن مال دیگری بوده و فروشنده حق فروش همه آن را نداشته است که در اینجا خریدار حق فسخ دارد. مگر آنکه فروشنده رضایت سایر مالکان را جلب نماید. (خيار تبعض صنفه).

۸- فروشنده ویژگیهای کالای معینی را که خریدار آن را ندیده به او بگوید و صفات آن را بیان کند، لیکن در موقع تحویل آن صفات و خصوصیات در آن نباشد. (خيار روئت)

۹- خریدار پول کالایی که نقد خریده تا سه روز نپردازد و فروشنده هم کالا را تحویل نداده باشد. البته در چیزهایی که فاسد شدنی است تا پایان همان روز فروشنده حق فسخ دارد. (خيار تأخیر)

۱۰- خریدار اگر حیوانی را بخرد ولو اینکه شرط فسخ هم نداشته باشد تا سه روز حق دارد معامله را فسخ نموده و حیوان را تحویل و پول خود را پس بگیرد. (خيار حیوان)

۱۱- فروشنده نتواند کالایی که فروخته را تحویل دهد. (خيار تعذر تسلیم) مثال: خانه ای که فروخته موقع تحویل مستاجر تخلیه نکند. (رسالة امام خمینی)

اقسام معامله نقد و نسیه

الف) کالا نقد تحویل و پول آن هم نقد دریافت گردد: (معامله نقدی)

ب) کالا و پول آن هر دو نسیه باشند: (معامله دین به دین)

ج) کالا نقد تحویل شود اما پول نسیه باشد: (معامله نسیه)

د) کالا نسیه باشد ولی پول آن نقد دریافت گردد: (سلف)

احکام نقد و نسیه

۱- در معامله نسیه باید مدت کاملاً معلوم باشد. در غیر اینصورت معامله باطل است.

۲- اگر جنسی را نسیه بفروشد بعد از تمام شدن مدتی که قرار گذاشته اند می تواند عوض آن را مطالبه نماید ولی اگر خریدار نتواند بپردازد باید او را مهلت دهد.

۳- اگر به کسی که قیمت جنس را نمی داند مقداری نسیه دهد و قیمت آن را به او نگوید معامله باطل است. ولی اگر به کسی که قیمت نقدی جنس را می داند نسیه بدهد و گرانتر حساب کند، مثلاً بگوید جنسی را که به تو نسیه می

دهم تومانی یک ریال از قیمتی که نقد می فروشم گرانتز حساب می کنم و خریدار قبول کند اشکال ندارد. (رسالة امام خمینی)

قسم خوردن در معامله اگر راست باشد مکروه و اگر دروغ باشد حرام است. (رسالة امام خمینی)

سؤال) با توجه به اینکه در برخی از مشاغل خریداران آنها سازمانها و نهادهای دولتی هستند، مسئولین خرید آن نهادها و سازمانها از طرف قرارداد تقاضای پورسانت می کنند و این دو گونه است : ۱- اینکه فاکتور جعلی از فروشنده بگیرد و در صدی از تخفیف واقعی را برای خود اختصاص دهد (از خریدار مبلغی دریافت کند). ۲- در فاکتور تخفیف واقعی را ارائه دهد ولی فروشنده با رضایت خود بخشی از سود خود را به این مسئول خرید بدهد. حکم پورسانت دریافتی چیست؟

پاسخ) صورت اول مسلماً جایز نیست، اما صورت دوم که چیزی از سود، خود فروشنده به طرف می دهد اشکال ندارد. (استفتائات مکارم شیرازی)

فصل دوم

انواع کسب و کار

معاملات باطل

- ۱- خرید و فروش عین نجس مثل بول و غایط و مسکرات (بنابر اقوی در بعضی و بنا بر احتیاط واجب در بعضی)
- ۲- خرید و فروش مال غصبی. مگر آنکه صاحبش معامله را اجازه دهد
- ۳- خرید و فروش چیزهایی که مال نیست.
- ۴- معامله چیزی که منافع معمولی آن حرام باشد، مثل آلات قمار و موسیقی.
- ۵- معامله که در آن ربا باشد.
- ۶- غش در معامله حرام است. یعنی فروختن جنسی که با چیز دیگر مخلوط است و آن چیز معلوم نباشد و فروشنده هم به خریدار نگوید.
- ۷- اگر خریدار قصدش این باشد که پول جنس را ندهد معامله اشکال دارد.
- ۸- اگر خریدار از اول قصدش این باشد که پول جنس را از مال حرام بدهد معامله اشکال دارد.
- ۹- معامله ای که به قصد فرار از ربا قرضی باشد باطل است. (رساله امام خمینی)

معاملات مکروه

- ۱- ملک فروشی ۲- قصابی ۳- کفن فروشی ۴- معامله با مردمان پست ۵- معامله بین اذان صبح تا اول آفتاب ۶- کار خود را خرید و فروش گندم و جو قرار دهد ۷- برای خرید جنسی که دیگری می خواهد بخرد داخل معامله او شود. (رساله امام خمینی)

مستحبات خرید و فروش

۱- یاد گرفتن احکام معاملات به قدری که مورد احتیاج است لازم است و مستحب است فروشنده بین مشتریان فرق نگذارد. و در قیمت جنس سختگیری نکند و کسی که با او معامله کرده اگر پشیمان شود و از او تقاضا کند که معامله را به هم بزنند بپذیرد.

۲- کسی که مال ندارد و مخارجی براو واجب است مثل خرج زن و بچه باید کسب کند و برای کارهای مستحب مانند وسعت دادن به عایله و دستگیری از فقرا کسب کردن مستحب است. (رساله امام خمینی)

معاملات حلال

به جز معاملات حرام و مکروه هر معامله و تجارت دیگر حلال است و لازم است انسان برای اینکه به دیگران محتاج نباشد (سربار نباشد) تجارت و کسب و کار نماید.

رعایت مقررات دولت اسلامی

مسأله: مراعات مقررات دولت اسلامی لازم و تخلف از آن جایز نیست. (استفتائات امام خمینی)

سؤال) خرید و فروش اجناس خارجی در بازار شرعاً جایز است یا خیر؟ و آیا تحقیق لازم است؟

جواب) برفروشنده تحقیق لازم نیست و مجاز در خرید و فروش است (استفتائات امام خمینی)

سؤال) اجناسی به به طور قاچاق وارد کشور می شوند و در بازار به فروش می رسند آیا خرید این قبیل اجناس از نظر شرع اشکال دارد؟

جواب) اگر دولت اسلامی مقرراتی در آن دارد باید مراعات شود و اگر مزاحمتی نداشته خرید و فروش در بازار مانع ندارد. (استفتائات امام خمینی)

کم فروشی؛ دروغ؛ احتکار

سؤال) کار شاگردی که صاحب کار او را به کم فروشی و کار خلاف قانون می کند جایز است؟ اجرت آن چه حکمی دارد؟

جواب) جایز نیست واجرت آن هم حرام است . (آیت ... بهجت)

سؤال) کسی که چیزی را به قیمتی می فروشد اما برای اسنکه سود بیشتری بگیرد به مشتری می گوید : به قیمت بیشتر خریده ام وفلان مقدار هم سود می خواهم ، آیا این کار حلال است ؟

جواب) دروغ گفتن حرام است وپول اضافی که می گیرد حرام است ولی معامله باطل نیست . در این فرض اگر مشتری فهمید می تواند معامله را به هم بزند . (استفتائات امام خمینی)

سؤال) احتکار چه چیزهایی از نظر شرعی حرام است ؟

جواب) حرمت احتکار براساس آنچه در روایات آمده ونظر مشهور هم همان است ، فقط در غلات چهارگانه ودر روغن حیوانی وروغن نباتی است که طبقات مختلف جامعه به آن نیاز دارند ولی حکومت اسلامی هنگامی که مصلحت عمومی اقتضا کند حق دارد از احتکار سایر احتیاجات مردم هم جلوگیری کند . (استفتائات امام خمینی)

فروشنندگان محترم چنانچه در خصوص احکام کسب وکار سؤالات دیگری دارند می توانند به رساله مرجع تقلید خود مراجعه و یا از دفتر آنها سؤال نمایند .

فصل سوم

درآمدهای حرام

آثار و راههای دوری از آن

درآمد حرام

درآمدی که براساس موازین شرعی نباشد درآمد حرام است .

انواع حرام خواری

الف : حرام خواری علنی ،مانند ربا خواری ،رشوه ، اختلاس ، سرقت .

ب: حرام خواری پنهان ، مانند غش در معامله ، کم فروشی ، گران فروشی ، ندادن باقیمانده پول مشتری ، فریب دادن مشتری ، احتکار .

معیار در آمد حرام

امام صادق (ع) فرمودند : « اذا رأيت الرجل يخرج من ماله في طاعة الله فاعلم انه اصابه من حلال واذا اخرج في معصية الله فاعلم انه اصاب من حرام »

اگر دیدی مردی مالش را در طاعت خداوند خرج می کند پس بدان که از راه حلال بدست آورده و اگر دیدی در راه معصیت خدا خرج می کند بدان که از راه حرام به دست آورده است. (وسائل الشیعه، ج ۱۲، ص ۳۳۹)

درآمدهای حرام از دیدگاه شهید مطهری

اسلام به دلایل ذیل درآمدهای حرام را منع نموده است.

الف) در آمد از طریق برانگیختن جهل و تثبیت جهالت مردم و تحکیم عقاید خرافی نظیر بت فروشی و صلیب فروشی

ب) در آمد از طریق فریب دادن و گمراه کردن مردم مانند خرید و فروش کتابهای گمراه کننده و یا خرید و فروش اسکناس و سکه های تقلبی .

ج) هر معامله ای که موجب تقویت بنیه اقتصادی و فرهنگی و نظامی دشمنان و ضعف مسلمین شود.

د) تحصیل درآمد از راه تولید و یا خرید و فروش موادی که برای بشر زیان آور و یا بی فایده است مانند خرید و فروش مواد مخدر و آلات قمار .

ه) درآمدهایی که از طریق کارهای مضر و بیهوده به دست می آید مانند مانند لهو ، غنا و مسخره کردن مؤمن . پس هر در آمدی که خارج از ضابطه شرعی باشد حلال نیست . (نظری بر نظام اقتصادی اسلام ، ص ۱۲۰)

زمینه های حرام خواری

۱- فقر و کمبود :

یکی از زمینه های حرام خواری فقر است . کسی که نمی تواند نیازهای اولیه زندگی خود را تأمین کند ممکن است وسوسه شده و به سمت حرامخواری برود.